

JAN ZABŁOCKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

‘VIR PERITUS MULTOS ERUDIVIT’. ŚWIĘTEJ PAMIĘCI
PROFESORA WITOLDA WOŁODKIEWICZA (1929-2021)

W sobotę wieczorem 13 lutego zmarł Profesor dr hab. Witold Wołodkiewicz, prawnik, specjalista w zakresie prawa rzymskiego, znawca kultury antycznej, adwokat.

Witold Wołodkiewicz urodził się 23 października 1929 r. w Warszawie. Po ukończeniu Liceum Stefana Batorego w Warszawie studiował na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1948-1952. Już na pierwszym roku studiów zauroczyły go wykłady profesora Edwarda Gintowta z prawa rzymskiego, a uczestnictwo w prowadzonym przez niego seminarium umożliwiło zatrudnienie Witolda Wołodkiewicza od 15 grudnia 1952 r. jako asystenta w Katedrze Prawa Rzymskiego. Warto zaznaczyć, że drugim prowadzącym zajęcia z prawa rzymskiego był profesor Rafał Taubenschlag. Wprawdzie sami profesorowie reprezentowali pozostające w sporze szkoły, ale ich uczniowie Witold Wołodkiewicz i Krystyna Bukowska oraz Józef Modrzejewski i Henryk Kupiszewski zgodnie z sobą współpracowali.

Badania naukowe Witold Wołodkiewicz rozpoczął od prawa rodzinnego, publikując recenzję pracy Eduarda Volterry, *La conception du mariage à Rome* (RIDA 1955, s. 365-379 oraz «Czasopismo Prawno-Historyczne» 9.2/1957, s. 333-341) zawierającej ostatecznie sformułowaną tezę, że w Rzymie istniał jeden rodzaj małżeństwa, a zawarcie małżeństwa było czymś odrębnym od nabycia władzy męża nad żoną. Recenzja ta zapoczątkowała badania nad miejscem i rolą kobiety w strukturze

rodziny rzymskiej, które zaowocowały rozprawą doktorską pt. *Materfamilias* opublikowaną później w wersji włoskiej pt. *Attorno al significato della nozione di 'mater familias'*, [w:] *Studi in onore di Cesare Sanfilippo*, III, Napoli 1983, s. 773-756. Następnie Witold Wołodkiewicz zajął się prawem zobowiązaniowym, pisząc rozprawę habilitacyjną pt. *'Obligationes ex variis causarum figuris'*. *Studia nad źródłami zobowiązań w rzymskim prawie klasycznym*, Warszawa 1968, opublikowaną później w wersji włoskiej, pt. *'Obligationes ex variis causarum figuris'*. *Ricerche sulla classificazione delle fonti delle obbligazioni nel diritto romano classico*, «Rivista italiana per le scienze giuridiche» 14/1970, s. 77-241, oraz artykuły na temat tzw. odpowiedzialności quasi-deliktowej, wśród których należy wymienić *'Deiectum vel effusum'* oraz *'positum aut suspensum'*, w *prawie rzymskim*, «Czasopismo Prawno-Historyczne» 20.2/1968, s. 23-46, publikowany także w wersji włoskiej pt. *'Deiectum vel effusum'* e *'positum aut suspensum'*, «Rivista italiana per le scienze giuridiche» 14/1968, s. 365-391.

Jego dysertacja *Nieznana rozprawa z XVII w. o pozwie w prawie rzymskim i polskim*, «Czasopismo Prawno-Historyczne» 11.2/1959, s. 103-142, dała początek badaniom nad ukazywaniem wpływu prawa rzymskiego na późniejsze prawodawstwo. Do tego tematu, czyli wpływu prawa rzymskiego na późniejsze ustawodawstwa, Profesor powracał zresztą później wielokrotnie. Problematyka wpływu prawa rzymskiego na późniejsze ustawodawstwa ukazana w sposób wzorcowy w pracy pt. *Rzymskie korzenie współczesnego prawa cywilnego*, Warszawa 1978, była później wielokrotnie podejmowana i w licznych artykułach. Natomiast wkład prawa rzymskiego w systematykę prawa prywatnego został przedstawiony w pracy pt. *Les origines romaines de la systématique du droit civil contemporain*, Wrocław 1978.

Profesor Wołodkiewicz żywo interesował się historią nauczania prawa rzymskiego oraz modelem studiów prawniczych i rolą prawa rzymskiego w wykształceniu prawnika. Z tego zakresu napisał wiele artykułów, między innymi *L'insegnamento del diritto romano in Polonia*, «Index» 6/1976, s. 383-394; *The Continuity of Roman Law in the Civil Law Socialist Countries*, [w:] *Estudios en Homenaje al Profesor Juan Iglesias*, II, Madrid 1988, s. 1091-1106; *Un dialogo di Fénelon e le critiche settecentesche*

al diritto romano, «Buletino dell’Istituto di Diritto Romano» 91/1988, s. 237-251; *Nauczanie prawa – między wymaganiami teorii i praktyki*, [w:] *Nauka prawa na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim. Materiały z sesji maj 1988*, Warszawa 1991, s. 9-24; *Il diritto romano e la cultura giuridica d’oggi*, «Ius antiquum = Drevnee Pravo» 1(3)/1998, s. 159-169.

Nic więc dziwnego, że owocem jego doświadczenia był skrypt (napisany wspólnie z Marią Zabłocką) pt. *Prawo rzymskie. Bruliony z wykładów*, I-I, Warszawa 1993-1994, przetłumaczony też na język wietnamski, a przede wszystkim wielokrotnie wydawany podręcznik napisany wspólnie (z Marią Zabłocką) pt. *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa (1 wyd. 1995, 6 wyd. 1914), który przedstawia w zwartej formie rozwój rzymskiego prawa prywatnego i jego znaczenie w europejskiej kulturze prawnej.

Profesor Witold Wołodkiewicz był niestrudżonym badaczem nie tylko instytucji prawa rzymskiego, lecz także europejskiej kultury prawnej, zwłaszcza czasów oświecenia i epoki napoleońskiej. Owocem tych badań były liczne publikacje naukowe, jak na przykład *Prawoznawstwo w poglądach i ujęciu Encyklopedystów*, Warszawa 1990; *Code civil des Français. Uwagi na marginesie dwóchsetlecia Kodeksu Napoleona*, «Forum Iuridicum» 3/2004 [wyd. 2005], s. 113-128; *Międzynarodowe prawo prywatne w pracach nad Kodeksem Napoleona*, [w:] *Współczesne wyzwania europejskiej przestrzeni prawnej. Księga pamiątkowa dla uczczenia 70. urodzin Profesora Eugeniusza Piontka*, red. A. Łazowski, R. Ostrihansky, Kraków 2005, s. 672-690; *Jean-Étienne-Marie Portalis et la législation napoléonienne*, «Revue Historique de Droit Français et Étranger» 92.1/2014, s. 123-130.

Zagadnienie stosunku reżimów totalitarnych do prawa rzymskiego przedstawiał Profesor w takich pracach, jak *Reżimy autorytarne a prawo rzymskie*, «Czasopismo Prawno-Historyczne» 45.1-2/1993, s. 437-444; *Il diritto romano nei paesi del „socialismo reale” ed il cambiamento delle opinioni dopo il crollo del sistema totalitario*, [w:] *Diritto romano e regimi totalitari nel ‘900 europeo. Atti del seminario internazionale (Trento 20-21 ottobre 2006)*, red. M. Miglietta, G. Santucci, Trento 2009, s. 143-173.

Upowszechnianie idei prawa rzymskiego znalazło wyraz w dwóch dziełach typu encyklopedycznego, a mianowicie w pracy (napisanej

wspólnie z Władysławem Rozwadowskim i Januszem Kamińskim) pt. *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1986, oraz współredagowanym tomie pt. *Wielka encyklopedia prawa, I: Prawa świata antycznego*, Warszawa 2014, w którym pomieścił wiele haseł., a przede wszystkim w dziele, które można by nazwać *novum monumentum aere perennius*. On to bowiem wraz z kierowanym przez siebie zespołem doprowadził do „uwiecznienia” najważniejszych paremii w sposób materialny, dzięki umieszczeniu ich na kolumnach otaczających gmach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie. Jego minieseje przez całe lata drukowane w czasopiśmie «Palestra» zostały wydane w formie zbiorów *Czy prawo rzymskie przestało istnieć*, Kraków 2023, i *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009.

Profesor Wołodkiewicz przez ponad 60 lat był pracownikiem Wydziału Prawa i Administracji UW, gdzie przeszedł wszystkie etapy naukowej kariery uwieńczone w 1969 r. tytułem profesora. Od 1998 r. związał się z Ośrodkiem Badań nad Tradycją Antyczną. Jego wkład w historię Uniwersytetu Warszawskiego był tak znaczący, że w 2019 r. Senat Uniwersytetu Warszawskiego podjął uchwałę o uroczystym odnowieniu Jego doktoratu.

Był także rektorem Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie, przewodniczącym Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej Polskiej Akademii Nauk.

Był niestrudzonym orędownikiem i realizatorem wielokierunkowej międzynarodowej wymiany naukowej. Dzięki niej utrzymano i rozwijano badania naukowe na poziomie światowym. Był znakomitym inicjatorem naukowych kontaktów międzynarodowych i to nie tylko Uniwersytetu Warszawskiego. Jego zasługą był rozwój współpracy naukowej z uniwersytetami i instytucjami naukowymi włoskimi. Jako znany i uznany specjalista prawa rzymskiego uczestniczył w najważniejszych konferencjach międzynarodowych, często ze swoimi uczniami. Swoje zagraniczne przygody naukowe opisał w dziele zatytułowanym *Moje peregrynacje naukowe 1939-2003*, Kraków 2008, wydane też w wersji włoskiej pt. *Itinerari di un giurista europeo. Dall’Università di Varsavia alla Federico II*, Napoli 2010.

Prowadził wykłady na uniwersytetach zagranicznych, głównie we Włoszech i we Francji (Università di Camerino, *professore a contratto* – r. akad. 1982-1983; Paris I – Panthéon-Sorbonne, *Professeur invité* – 1987 r.; IV-e Séction École Pratique des Hautes Études – Sorbonne – r. akad. 1991-1992 jako *directeur d'études invité étranger*; cykle wkładów na Università di Napoli I Facoltà di Giurisprudenza w latach 1989, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003; Università di Sassari 2000, *professore a contratto*; Università di Roma II 2005.

Zorganizował w Warszawie Międzynarodową Szkołę Prawa Rzymskiego. Wykładowcami w niej byli, oprócz profesorów polskich, najznakomitsi profesorowie włoscy z Katanii, Neapolu, Padwy, Rzymu i Sassari, a także z najważniejszych ośrodków naukowych w Niemczech, a słuchaczami – młodzi badacze, pochodzący początkowo z kręgu państw kultury europejskiej, z czasem również z krajów kulturowo bardziej odległych, takich jak Chiny.

Brał udział w licznych międzynarodowych kongresach i konferencjach, kolokwiach i seminariach. Był członkiem: Towarzystwa Naukowego Warszawskiego; przewodniczącym rad naukowych, między innymi: IBI UW (przewodniczył Radzie naukowej OBTA do roku 2005); Instytutu Historii Prawa UW; Instytutu Nauk Prawnych PAN; przewodniczącym Rady Naukowej Ośrodka Badawczego Adwokatury. Był prodziekanem Wydziału Prawa i Administracji UW oraz długoletnim dyrektorem Instytutu Historii Prawa UW, a także kierownikiem Katedry Prawa Rzymskiego i Antycznego.

Był członkiem różnych międzynarodowych stowarzyszeń naukowych, między innymi: Accademia Pontaniana; Société d'Histoire du Droit; Société Française du XVIII-e siècle; członkiem *consiglio scientifico* Centro Internazionale di studi romanistici „Copanello”. Był członkiem rad naukowych czasopism: «Index. International Survey of Roman Law»; «Jura. Rivista internazionale di diritto romano e Antico»; kolegium redakcyjnego pisma Adwokatury Polskiej «Palestra» i członkiem rady programowej czasopisma «Zeszyty Prawnicze».

W dowód uznania została mu poświęcona dwutomowa księga ku czci pt. *Au-delà des frontières. Mélanges Witold Wołodkiewicz, I-II*, Warszawa 2000 (z wykazem publikacji za lata 1957-2000), tom czasopisma «Index.

Interantional Survey of Roman Law» 47/2019 i numer «Zeszytów Prawniczych» 20.4/2020 (z wykazem publikacji za lata 2000-2020).

Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, oficerskim Krzyżem Odrodzenia Polski i Krzyżem Komandorskim Odrodzenia Polski oraz Odznaką „Adwokatura Zasłużonym”.

Profesora Witolda Wołodkiewicza poznałem ponad pół wieku temu na seminarium prawa rzymskiego, które prowadził wspólnie z profesorem Henrykiem Kupiszewskim, a następnie z profesor Marią Zabłocką. Interesowała go nie tylko historia wewnętrzna prawa rzymskiego, lecz także szeroko pojęte prawo rzymskie w tradycji romanistycznej i jego wpływ na nowożytne prawodawstwa europejskie, które wykorzystały wiele rzymskich konstrukcji teoretycznych przy tworzeniu i interpretacji prawa. Profesor zastanawiał się, czy w dzisiejszym „państwie prawa” prawo jest stosowane rozsądnie i zgodnie z poczuciem sprawiedliwości, czy rzymskie paremie, wyrażające obawę przed zbyt rygorystycznym stosowaniem prawa, wciąż jeszcze mają wartość. Twierdził, że nawet najlepsze prawo może być zepsute przez jego nierozsądne stosowanie. Jeśli zaś jakość prawa stanowionego pozostawia wiele do życzenia, tym więcej rozsądku należy oczekiwać od osób je stosujących. Podawał przykłady prawa tworzonego w pośpiechu, na zamówienie doraźnych żądań polityków lub opinii publicznej sterowanej przez media, i zwracał uwagę, że zalew przepisów i ich wielokrotne nowelizacje (często jeszcze przed wejściem ustawy w życie) stawiają pod znakiem zapytania jakość stanowionego prawa.

Profesor Witold Wołodkiewicz stał się przez lata ikoną polskiej romanistyki. Był znany i ceniony w Polsce i na świecie. Jego odejście oznacza koniec pewnej epoki, ale pozostawiona przez Niego spuścizna spowoduje, że Jego osiągnięcia będą pamiętane i wykorzystywane przez kolejne pokolenia zarówno romanistów, jak i prawników w ogólności.